

Język polski
L'Ilisien Pollakk
La lengua polaca
A lengyel nyelv
Língua polaca
La lingua polacca
The Polish Language

Poljski jezik
Polnisch
Le Polonais
Polska

Πολωνική Γλώσσα

Det polske sprog

Polský jazyk

Pol'ský jazyk

Polju valoda

Poola keel

De Poolse taal

Puolan kieli

Lenkų kalba

Contributors:

The Polish text by prof. dr hab. Walery Pisarek
Czech translation by Teresa Piotrowska-Matek
Danish translation by Andrzej Zalewski
Dutch translation by Agnieszka Bienias
English translation by Marta Usiekniewicz
Estonian translation by Aarne Puu
Finnish translation by Sirkka Ojaniemi
French translation by dr Wanda Jadacka
German translation by Andreas W. Meger
Greek translation by Przemysław Kordos
Hungarian translation by Ildikó Kozak
Italian translation by Maciej Jaskot
Latvian translation by Ieva Palaša
Lithuanian translation by dr Ana Romančuk
Maltese translation by Carmel Azzopardi
Portuguese translation by Agata Adamska
Slovak translation by doc. PhDr. Marta Pančíková, PhD.
Slovenian translation by Jasmina Šuler-Galos
Spanish translation by Magdalena Adamczyk
Swedish translation by Grażyna Tatar

Design by Tomasz Korwin-Szymanowski
Edited by Agata Hącia

Published by The Council for the Polish Language
Warsaw 2007

ISBN: 978-83-916268-2-5

The Council for the Polish Language
ul. Nowy Świat 72
00-330 Warszawa
www.rjp.pl

This publication has been partially founded by the Ministry of Culture and National Heritage,
the Senate of the Republic of Poland and Langenscheidt Polska

Lenkų kalba

Lenkijoje vartoja lenkų kalbą 38 milijonai žmonių, 2 milijonai vartotojų gyvena Europoje už Lenkijos ribų; be to, dauguma iš apie 8 milijonų kituose žemynuose gyvenančių lenkų kalbos vartotojų nurodė šią kalbą kaip gimtąją. Pagal vartotojų skaičių lenkų kalba yra viena iš 25 didžiausių pasaulio kalbų ir viena iš 10 didžiausių Europos kalbų. Pagal žmonių skaičių, kuriems ši kalba yra gimtoji, užima šestą vietą Europos Sąjungoje. Įvairiais lygiais šią kalbą moka apie 50 mln. žmonių. Kaip gimtoji kalba (tiksliau: kaip “first language”), “Languages of the World” duomenimis, deklaruota 21 valstybėje. Apie 45 mln. žmonių lenkų kalba yra gimtoji.

Daugiau nei 37 milijonai šios kalbos kaip gimtosios vartotojų gyvena Lenkijoje, kurioje kalbinės mažumos sudaro ne daugiau kaip 3-4% visų gyventojų, t.y. mažiau nei 1 milijoną. Pagal “Europeans and their Languages” 98% Lenkijos gyventojų kaip gimtąją nurodo lenkų kalbą. Lenkijos kalbinių mažumų nariai yra dvikalbiai tuo požiūriu, kad kalba ir lenkiškai, o jaunesnės kartos lenkiškai skaito ir rašo.

Lenkų kalba drauge su čekų, slovākų, kašubų, lužitėnų žemaičių (język dolnołużycki), lužitėnų aukštaičių (język górnołużycki) bei mirusia polabų kalbomis priklauso vakarų slavų kalbų šakai, kuri įeina į indoeuropiečių kalbų šeimą. Šioje kalbų šeimoje skiriamos dvi grupės – *satem* ir *kentum*. Lenkų kalba kartu su kitomis slavų kalbomis, taip pat ir baltų, iranėnų kalbomis yra *satem* grupės (plg. čekų *srdce*, lietuvių *širdis*, lenkų *serce* – ir anglų *heart*, prancūzų *cœur*, graikų *καρδιά*, lotynų *cor*, vokiečių *Herz*).

Nuo kitų vakarų slavų kalbų lenkų kalbą skiria ypač šie bruožai:

1. senųjų skiemeninių priebalsių (sonorantų) *r* ir *l* virtimas ar, ier arba il. Plg. lenkų *sarna* [stirna], *kark* [sprandas], *pierścień* [žiedas], *wilk* [vilkas] ir čekų *srna*, *krk*, *prsteň*, *vlk*;
2. palatalizuotų priebalsių *t'*, *d'*, *r'* virtimas minkštaisiais *ć*, *dź*, *rz*;
3. pastovus paroksitoninis kirtis (kirčiuojamas priešpaskutinis skienuo), nėra ilgumų bei priegaidžių, išskyrus ekspresyvinę intonaciją.

Gwarzące różnym językiem narody

lenkų kalbos ypatybės

Fonetiniu požiūriu dabartinėje literatūrinėje lenkų kalboje yra nedaug balsių (tai: *a, e, o, u, i, y, ę, q*; tarp jų neskiriami ilgieji ir trumpieji) ir palyginti nemažai priebalsių, kurie tekste gana dažnai sudaro priebalsių grupes. Tarp balsių yra du paveldėti iš praslavų epochos, kurių neturi daugelis Europos kalbų ir nei viena iš gyvųjų slavų kalbų. Tai nosiniai *q* (iš tikrųjų tai nosinis balsis *o*, ne *a*) ir *ę*. Kai kuriose pozicijose šie balsiai ir lenkų kalboje praranda savo nosines ypatybes. Žodžio gale aiškiai nosinis tariamas tik balsis *q* (pvz. *z taką ładną książką* [su tokia gražia knyga]), o balsis *ę* žodžio gale mūsų laikais tariamas kaip *e* (pvz. *lubie cie*, nors rašoma *łubię cię* [tu man patinki]). Žodžio viduje tie balsiai tariaimi nosiniai tik prieš pučiamuosius priebalsius *w, f, s, z, sz, ż, ś, ź, ch*; prieš kitus priebalsius (t.y. prieš *p, b, d, t, c, dz, cz, dż, ć, dź, k, g*) jų nosinė tartis pasireiškia tuo, kad tariamas dar ir nosinis priebalsis *m, n* arba *ń*, sakysim, tariama ir rašoma *wąsy* [ūsai], *węch* [uoslė], bet tariama *zombek, zemby, wentka, pieńć*, nors rašoma *ząbek* [dantukas], *zęby* [dantys], *wędka* [meškerė], *pieć* [penki]. Prieš *l* ir *ł* tiek *q*, tiek ir *ę* netenka nosinumo, taigi tariama: *wzioł, wzieli*, nors rašoma *wziął* [jis paėmė], *wzięli* [jie paėmė].

Lenkų kalbos tekstų perpildymo priebalsiais įspūdį sustiprina ir ortografijos ypatybės: kai kurie garsai, neturintys raidžių lotynų alfabete, užrašomi dviem raidėmis. Tai tokie priebalsiai, kaip *sz* (š), *cz* (č). Užsieniečius gali linksminti ir baiminti specialiai tam sukurti sakiniai, tokie kaip:

W gąszczu szczawiu we Wrzeszczu.

[Rūgštynių tankmėję Vžešče].

Klaszczą kleszcze na deszczu.

[Pliaukši replės lietuje].

Arba:

W Szczebrzeszynie chrząszcz i trzmiel brzmią w trzcinie.

[Ščebžešine grambuolys ir kamanė dūzgia nendrėse].

Bet tekstas:

Mali po polu hulali i pili kakao.

[Mažieji lauke linksminosi ir gėrė kakavą].

taip pat yra lenkų kalbos.

Chrząszcz brzmi w trzcinie

Kalbos praktikoje didesnių keblumų nei garsų *ś* ir *č* ar net jų junginio *šč* tarimas užsieniečiams, ir netgi kitų slavų kalbų atstovams, sudaro garsų skyrimas tokiose eilėse: *s* (pvz. *sam* [pats]), *s'* (pvz. *sinologia*), *ś* (pvz. *śmiech* [juokas]) ir *š*, užrašomas *sz* (pvz. *szpilka* [segtukas]), *c* (pvz. *cały* [visas]), *c'* (skoliniuose, pvz. *cito*), *ć* (pvz. *ćma* [naktinis drugys]) ir *č*, užrašomas *cz* (pvz. *czapka* [kepurė]).

Kiekvienas priebalsis **žodžio gale** visada tariamas dusliai: tariama *grat*, nors rašoma *grad* [kruša]. Tačiau jei sekantis žodis prasideda skardžiuoju priebalsiu, prieš jį einančio žodžio galinis priebalsis išlieka skardus arba suskardėja. Jeigu žodis baigiasi priebalsiu, o po jo einantis žodis prasideda balsiu arba balsinguoju priebalsiu *m, n, r, l*, pirmojo žodžio galinis priebalsis tariamas dvejopai. Šiaurinėje Lenkijos dalyje tariamas dusliai, o pietinėje – skardžiai. Taigi Mazovijoje (Mazowsze), įskaitant ir Varšuvą, *brat ojca* [tėvo brolis], *brzeg lasu* [miško pakraštys] tariama *brat ojca, brzek lasu*, o Mažojoje Lenkijoje (Małopolska) su Krokuva – *brad ojca, brzeg lasu*. Šis reiškiny, vadinamas sandhi, būdingas ir kitoms kalboms, pvz. britų anglų.

Žodžių kirtis yra pastovus: išskyrus reguliarias išimtis, kirčiuojamas priešpaskutinis žodžio skienu. Žodžiai paprastai susideda iš kelių skienu, o jų ilgumą lemia kaitybos galūnės, priešdėliai ir priesagos, kurios modifikuoja žodžio reikšmę arba suteikia jam emocinių atspalvių.

Lenkų kalba yra **fleksinė kalba**:

- linksniais kaitomiems žodžiams (daiktavardžiams, būdvardžiams, skaitvardžiams ir įvardžiams) būdinga:
 - septyni linksniai,
 - du skaičiai,
 - trys vienaskaitos giminės,
 - dvi daugiskaitos giminės;
- veiksmažodžiai vartojami įvairiomis asmens, skaičiaus, giminės bei laiko, nuosakos, veiksmo formomis, yra veikiamosios ir neveikiamosios rūšies.

Lenkų kalbos veiksmažodžius, lyginant su germanų ir romanų kalbomis, skiria turtinga, daugiau darybinė nei fleksinė, **veikslo kategorija**, kuri ekonomiškai kompensuoja gana kuklią gramatinių laikų sistemą. Priešdėliniai ir priesaginiai veiksmažodžiai informuoja ne tik apie tai, ar veiksmas yra atliekamas (eigos veiksmo veiksmažodžiai), ar atliktas (įvykio veiksmo veiksmažodžiai), pvz. *robić* [daryti], eig. vs. *zrobić* [padaryti] įv., bet ir apie tai, kad veiksmas buvo daug kartų kartojamas (pvz. *czytywać* [skaitinėti]), kad buvo

zrobiłem
zrobiłam
zrobiłeś

zrobiłaś
zrobiło
zrobiliśmy

zrobiłyśmy
zrobiliście
zrobiłyście

pradėtas (pvz. *zaśpiewać* [uždainuoti]), kad įprasta jį atlikti (pvz. *rozpić się* [užsigerti]), kad truko tik tam tikrą laiką (pvz. *potańczyć* [pašokti šokį]) ar visą kurį laiką tarpą (pvz. *przetańczyć* [prašokti, pvz. visą naktį]). Vyrauja nuomonė, kad besimokantiems lenkų kalbos užsieniečiams sunkiausias uždavinys yra gerai įvaldyti veikslus.

Kita lenkų kalbos ypatybė yra **skaitvardžių sistema**. Dauguma skaitvardžių kaitoma linksniais ir giminėmis; be kieikinių (*jeden* [vienas], *dwa* [du], *trzy* [trys] ...) ir kelintinių (*pierwszy* [pirmas], *drugi* [antras], *trzeci* [trečias] ...), yra dar kelios grupės dauginių skaitvardžių, vad. *zbirowe*, *mnożne*, *wielorakie*, ir trupmeniniai skaitvardžiai. **Skaitvardžio forma priklauso nuo to, kas skaičiuojama** ! Lenkai sako: *dwa konie* [du arkliai], bet *dwaj chłopcy*//*dwóch chłopców* [du berniukai], *dwie dziewczynki* [dvi mergaitės] ir *dwoje dzieci* [du vaikai]. Skaitvardžių sistema paprastėja: prieš keliasdešimt metų dar buvo vartojami tokie trupmeniniai skaitvardžiai, kaip *półtora* [pusantro], *półtrzecia* [pustrečio], *półczwarta* [pusketvirto] ir t.t. bei eilės *samowtór* [dviese], *samotrzeń* [trise], *samoczwart* [keturiese] skaitvardžiai.

Gana turtingos fleksijos dėka **lenkų kalbos sakinių žodžių tvarka yra laisva**. Tačiau ji paklūsta tam tikroms taisyklėms. Žodžių tvarkai turi įtakos stilistiniai ir loginiai veiksniai, bet neturi gramatiniai ir reikšminiai, taigi galima pasakyti *Ojciec czyta książkę córce* [Tėvas skaito knygą dukrai], *Córce czyta książkę ojciec* [Dukrai skaito knygą tėvas], taipogi *Książkę czyta ojciec córce* [Knygą skaito tėvas dukrai] arba *Córce książkę ojciec czyta* [Dukrai knygą tėvas skaito], ir *Czyta książkę ojciec córce* [Skaito knygą tėvas dukrai]. Visi šie sakiniai yra gramatiškai teisingi, nors tik pirmas be konteksto skamba natūraliai.

Dešimtame amžiuje priėmus krikščionybę, kuri atėjo į Lenkiją iš Romos per Čekiją (skirtingai nuo Kijevo Rusios), lenkų žemės atsidūrė Vakarų Europos įtakų sferoje. Tos įtakos pirmiausia pasireiškė tuo, kad buvo naudojamasi lotynišku alfabetu pirma užrašyti paskirus lenkų kalbos žodžius, paskui sakinius, o galiausiai ištisus tekstus. Jau rankraščių laikotarpiu, t.y. XV amžiuje, nusistovėjo garsų, kuriems nebuvo raidžių lotyniškame alfabetė, bendrosios rašybos taisyklės.

Dabartinis **lenkų kalbos alfabetas** susideda iš 32 raidžių:

Aa Aą Bb Cc Ćć Dd Ee Ęę Ff Gg Hh Ii Jj Kk Ll Łł Mm Nn Ńń Oo Óó Pp Rr Ss Śś Tt Uu Ww Yy Zz Żż Źź. Kitų kalbų žodžiuose vartojamos raidės Qq, Vv ir Xx.

zrobili
zrobiły
zrobiony

zrobiona
zrobione
zrobieni

zrobiwszy
zrobiono
zrobi się

albos atmainos

Turint omenyje vartotojų skaičių, bendrinė lenkų kalbos kultūrinė atmaina arba lenkų literatūrinė kalba – taip tradiciškai vadinama standartinė lenkų kalba – teritoriškai yra gana vienalytė. Jos atmainos daugiau visuomeninio, profesinio ir funkcinio pobūdžio, negu regioninio. Pastaraisiais metais ypač išsiskiria opozicija oficialioji/viešoji kalba – gatvės/šnekamoji kalba. Dialektiniai ir tarminiai skirtumai nyksta, išlieka tik kaimo gyventojų kalboje.

Lenkiškai kalbančių žmonių gyvenamas žemes galima padalyti į keturias dalis, kurios išskirtinos atsižvelgiant į istorinius ir kalbinius faktus. Tą padalijimą galima pavaizduoti tokia schema:

Dialekt wielkopolski Didžiosios Lenkijos žemių tarmė	Dialekt mazowiecki Mazovėnų tarmė
Dialekt śląski Sileziečių tarmė	Dialekt małopolski Mažosios Lenkijos žemių tarmė

Iš šių keturių tarmių tik sileziečių tarmė šiuo metu yra gyva ir vartojama ne vien tik kaime. Nors tarmė nėra vienalytė, bet dalis jos vartotojų turi ambicijų išskirti ją ir suteikti regioninės sileziečių kalbos rángą. Gyva ir Mažosios Lenkijos žemėse vartojama Podhalės regiono patarmė, kuria kalba prie Tatrų gyvenantys kalnėnai. Kašubų (Pamarės gyventojų) kalbai, dar ne taip seniai daugumos lenkų kalbininkų vadintai viena iš lenkų kalbos tarmių, suteiktas regioninės kalbos valstybinis statusas.

Wpadam do Soplicowa jak w centrum polszczyzny

albinė savimonė

Tai, kokią didelę reikšmę turi bendra kalba tautos egzistencijai, buvo įsisąmoninta jau XIV amžiuje, kai lenkų žemių gyventojai vadino save lenkų kalbos žmonėmis (*homines linguae Polonicae*). O apie 1440 metus vienas iš Krokuvos akademijos profesorių, Jakub Parkoszowic, gimtosios kalbos ugdymo ir puoselėjimo nuopelnus prilygino tėvynės sienas ginančių riterių nuopelnams. XVI amžiuje spaustuvininkai deklaravo, kad leidžia lenkiškas knygas dėl meilės lenkų kalbai.

Toks požiūris į kalbą padėjo lenkams išlaikyti tautinę savimonę, kai neteko valstybės, kurią XIX a. pasidalijo Rusija, Vokietija ir Austrija. Daug lenkų poetų tapatino savo tėvynę su lenkų kalba. Taip ir XX amžiaus pabaigoje 92% vyresnių nei 14 metų Lenkijos gyventojų į klausimą: *Kas labiausiai jungia lenkus?* atsakė: lenkų kalba. Kalba buvo nurodoma dažniau nei istorija, teritorija, religija ir net valstybė.

*A niechaj narodowie wždy postronni znają,
iż Polacy nie gęsi, iż swój język mają*

Lenkų kalbos istorija

Lenkų literatūrinė kalba susidarė vakarų slavų tarmių pagrindu vėlesnėse Didžiosios Lenkijos žemėse (Wielkopolska), kurių centras buvo X amžiuje Gnieznas ir polianų genties gyvenama Poznanė, bei vėlesnėse Mažosios Lenkijos žemėse (Małopolska), kurių centras buvo vislianų genties gyvenama Krokuva. Kuklesnė buvo Mazovijos (Mazowsze) ir kitų Lenkijos regionų įtaka, nors Mazovijoje įsikūrusioje Varšuvoje nuo XVII a. buvo karalių rezidencija, o nuo 1918 m. šis miestas yra ne tik faktinė, bet ir formali valstybės sostinė.

Keliasdešimt metų lenkų kalbininkai diskutavo, kuri iš dviejų tarmių – Didžiosios ar Mažosios Lenkijos žemių – suvaidino didesnę vaidmenį bendros gentims lenkų kalbos raidoje. Šiuo metu dominuoja požiūris, jog kalba vystėsi kartu su valstybingumo raida, ir kadangi valstybingumo lopšys buvo Polianų valstybė su valdžios centrais Gniezne ir Poznanėje, tai ten, kunigaikščių dvare, ir yra bendros genčių kalbos ištakos. Tada, kai valstybės valdžia ir kunigaikščių rezidencija persikėlė į Krokuvą, o ilgainiui šis miestas tapo ir kultūros centru, bendrai genčių kalbai turėjo įtakos ir Mažosios Lenkijos žemėse vartojama tarmė. XVIII ir XIX a. svarbią reikšmę lenkų kalbos raidai turėjo Lenkijos ir Lietuvos Karalystės rytinės žemės, iš kurių yra kilę didžiausi to meto lenkų rašytojai.

Seniausi lenkų kalbos rašytiniai faktai datuojami XII a. Tai buvo 1136 metų lotyniškame dokumente įrašyti lenkiški asmenvardžiai ir vietovardžiai. Daugiau nei 200 metų jaunesni XIV amžiaus viduryje surašyti pamokslai yra seniausi išsaugoti lenkiški rašytiniai tekstai. Seniausias iš didesnių mus pasiekusių vertimų iš lotynų kalbos į lenkų kalbą yra Psalmynas (Psalterz), surašytas apie 1380 m. Seniausias, dar rankraštinis Biblijos vertimas datuojamas apie 1450 m.

Nie miecz, nie tarcza - bronią Języka, Lecz - arcydzieła!

Tik po daugiau nei 100 metų, 1561 m., pasirodė spausdintas Biblijos vertimas į lenkų kalbą. Jos vertėjas jau galėjo naudotis 1526 metais išleistu lotynų-vokiečių-lenkų kalbų žodynu, kurį sudarė Janas Murmelijus (Jan Murmeliusz). 1568 m. pasirodė pirmoji spausdinta lenkų kalbos gramatika „Polonicae grammatices institutio”; jos autorius buvo sulenkėjęs prancūzas Piotr Statorius Stojęński. Praėjus šimtui metų po pirmosios spausdintos Biblijos lenkų kalba pasirodymo, 1661 m. pradėjo eiti, taip kaip prieš 30 metų Prancūzijoje “La Gazette”, karaliaus dvaro iniciatyva – pirmasis lenkiškas laikraštis “Merkuriusz Polski”.

Dabartinė lenkų literatūrinė kalba susiformavo XVI amžiaus viduryje. Nemažų nuopelnų tam turėjo rašytojai ir poetai: Biernatas iš Liublino (Biernat z Lublina, apie 1465 - po 1529), Mikołaj Rej (1505-1569), Jan Kochanowski (1530-1584), Piotr Skarga (1536-1612).

Prie kalbos unifikavimo prisidėjo spaustuvininkai iš Krokuvos: Jan Haller, Florian Ungler, Maciej Wierzbęta, kilęs iš Silezijos Hieronim Wietor, Maciej ir Marek Szarffenbergai. Didieji rašytojai turėjo lemiamos įtakos lenkų kalbinės savimonės ir lenkų kalbos raidai XVIII amžiuje (pvz. poetas Ignacy Krasicki, 1735-1801) ir vėliau. Galima paminėti tokius iškilus lenkų rašytojus ir poetus, kaip Adomas Mickevičius (1798-1855), Juliusz Słowacki (1809-1849), Aleksander Fredra (1793-1876), Henryk Sienkiewicz (1846-1916), Bolesław Prus (1847-1912). Gyvuoja nuomonė, jog būtent literatūra, tiek grožinė, tiek ir mokslinė ir tam tikru laipsniu spauda padėjo lenkams išlaikyti kalbinę vienybę tada, kai daugiau nei 120 metų jie neturėjo savo valstybės, lenkų žemes pasidalijus tarp savęs trims galingoms kaimynėms: Rusijai, Vokietijai ir Austrijai. Šiuo metu literatūros įtaka viešajai ir šnekamajai kalbai yra nedidelė, lyginant su žiniasklaidos priemonių ir ypač reklamos daroma įtaka.

Keturi lenkų rašytojai apdovanoti literatūrine Nobelio premija už kūrybą lenkų kalba. Tai Henryk Sienkiewicz (1905), Władysław Reymont (1924), Czesław Miłosz (1980) ir Wisława Szymborska (1996).

Z językać wszystkie mądrości
Nauk wszelkich ich chytryści,
Wszelka sprawa każdej rzeczy
Przez język się zawsze toczy.

itų kalbų įtaka

Lenkų kalba formavosi ir vystėsi pradžioje drauge su kitomis slavų tarmėmis, vėliau savarankiškai, patirdama įvairių kalbų įtaką ir kartu turtindama savo žodyną ir terminologiją tų kalbų skoliniais. Seniausi, dar priešistoriniai yra iranėnų (pvz. *bóg* [dievas], *raj* [rojus]) ir gotų (tokie kaip *chleb* [duona], *książę* [kunigaikštis]) kalbų skoliniai. Vėliau, Viduramžiais, XI-XV a. atėjo eilė skoliniams iš čekų ir lotynų kalbų (pvz. *parafia* [parapija], *proboszcz* [klebonas]), tai buvo sąvokos, daugiausia susijusios su krikščionių religija, apeigomis ir bažnytine organizacija. Iš vokiečių kalbos daugiausia skolintasi žodžius, susijusius su statyba, ūkiu ir administravimu (pvz. *dach* [stogas], *cegła* [plyta], *burmistrz* [burmistras], *ratusz* [rotušė], *wójt* [vaitas, viršaitis]).

Cekų kalbos įtaka pasireiškia daugiausia tuo, kad iš jos buvo perimama krikščioniška terminologija, pvz. *kościół* [bažnyčia], *opat* [abatas], *przeor* [vienuolyno vyresnysis]. Kitas čekų kalbos įtakos bruožas – tai, jog lenkų kalbos žodžiai buvo pritaikomi čekų kalbos normoms, kadangi ta kalba buvo laikoma elegantiškesne. Taip paaiškinamas lenkų kalbos žodžių *wesele* [vestuvės], *serce* [širdis] tarimas (ne: *wiesiele*, *sierce*). XVI amžiuje sustiprėja italų ir prancūzų kalbų įtaka. Tai liudija tokie italų kalbos skoliniai, kaip *pałac* [rūmai], *kapela*, *kalafior* [žiediniai kapūstai], *kasa*, *opera*, bei prancūzų kalbos skoliniai, pvz. *bulwar*, *adres*, *bukiet* [puokštė], *awans* [paaukštinimas tarnyboje], *afera*, *krem*, *parasol* [skėtis], išlikę kalboje net iki XIX amžiaus pabaigos. Tuo pat metu, t.y. XIX amžiuje, įvairiose visuomeninio gyvenimo srityse, daugiausia technikoje, kanceliarijoje ir politinėje veikloje, stipriai pasireiškė anektavusių Lenkiją valstybių kalbų įtaka: vokiečių (pvz. *obcas* [kulnas], *szmelc* [metalo laužas, atliekos], *hebel* [oblius], *klajster* [miltiniai klijai], *wajcha* [iešmas geležinkelio], *kurort*, ir kalkės: *dworzec kolejowy* [geležinkelio stotis] iš vok. Bahnhof, *listonosz* [laiškanešys] iš vok. Briefträger) ir rusų (pvz. *kibitka* [lengvas vežimas], *turma* [kalėjimas], *zsyłka* [tremtis], *gułag*, *łagier* [lageris], *kołchoz*, taip pat ir *dacza* [prabangus vasarnamis], *samowar*, *sputnik*). Ta įtaka tęsėsi ir XX amžiuje. Antroje šio amžiaus pusėje visas svetimas įtakas lenkų kalbai pralenkė anglų kalba. Jos įtaka ypač pasireiškia technologijos ir mokslinėje terminijoje (pvz. *serwer*, *skaner*, *trend*), ūkio (pvz. *biznes*, *boom*, *leasing*, *menedžer*), sporto (pvz. *aut*, *gol*, *tenis*, *walkower*), pramogų (pvz. *longplay*, *playback*, *song*) ir kasdieninio gyvenimo žodžiuose ir sąvokose (pvz. *piercing*, *grill*, *hamburger*).

Dabartinės lenkų kalbos leksikoje išliko ir daugelio kitų kalbų įtakos liudijimų, sakysim, iš arabų kalbos perimti tokie žodžiai, kaip *alchemia*, *alkohol*, *cyfra* [skaitmuo], iš ukrainų – *bohater* [didvyris], iš turkų kalbos – *janczar* [janyčaras], *kajdany* [kalinio grandinės], *pantofel* [batelis], iš vengrų – *dobosz* [būgnininkas], *szałas* [palapinė iš šakų], iš suomių – *sauna*, iš ispanų kalbos – *hacjenda*, iš olandų – *majtek* [jūrininkas], iš islandų – *gejzer*, iš japonų kalbos – *harakiri*, *karaoke*, *sake*, iš norvegų – *slalom*, *fiord*, iš švedų kalbos – *skansen*, ir daug kitų.

teisinis statusas

Po 120 metų trukusio padalijimo tarp Rusijos, Prūsijos ir Austrijos 1918 metais lenkų žemės buvo vėl sujungtos į vieną valstybę, o Lenkija atgavo nepriklausomybę. Bemaž tuo pačiu metu buvo apibrėžtas lenkų kalbos teisinis statusas. 1924 metų liepos 31 dieną Seimas priėmė valstybinės kalbos ir valstybės bei savivaldos administracijos organų vartojamų kalbų **Įstatymą**. Pagal šį įstatymą “Lenkijos Respublikos valstybinė kalba yra lenkų kalba. Valstybinė kalba vartojama visų valstybės ir savivaldos administracijos organų, veikiančių tiek šalies viduje, tiek ir užsienyje”. Tačiau šis įstatymas suteikė teisę tautinių mažumų nariams bendrauti su vietinėmis valstybės institucijomis savo kalba. Po II pasaulinio karo šį įstatymą pakeitė 1945 m. valstybinės kalbos ir valstybės bei savivaldos administracijos organų vartojamos kalbos **Dekretas**. Jame buvo pakartota kalbos įstatymo nustatyta lenkų kalbos vartojimo reglamentacija, tik nepamirėta galimybė vartoti mažumų kalbas.

1997 m. Tautos asamblėja priėmė naują Lenkijos Respublikos Konstituciją. Tai buvo pirmoji Lenkijos konstitucija, kurios 27 straipsnyje konstatuojama, kad lenkų kalba yra valstybinių institucijų Lenkijos Respublikoje kalba. Po dviejų metų, 1999 m. spalio 7 dieną Seimas priėmė Lenkų kalbos įstatymą, kuris su kai kuriomis pataisomis galioja iki šiol. Svarbiausios pataisos:

- lenkų kalbos privalomas vartojimas ribojamas prekyboje ir darbo sutartyse – tai reglamentuoja 2004 m. balandžio 2 d. Įstatymas dėl lenkų kalbos įstatymo pataisų,
- leidžiama bendrauti su valdžios institucijomis mažumos kalba arba regionine kalba tuose valsčiuose, kuriuose mažuma ar regioninės kalbos vartotojai sudaro ne mažiau kaip 20% visų valsčiaus gyventojų – šią teisę suteikia 2005 m. sausio 6 d. tautinių ir etninių mažumų ir regioninės kalbos Įstatymas.

idę
idziesz
idzie
idą
idziemy
idziecie
idą
idący
idąca
idące
idąc
szedł
szła
szli
szły

Oto dom mój:
cztery ściany wiersza
W mojej pięknej ojczyźnie-polszczyźnie

lenkų kalbos taryba

Sudaryta 1996 metais kaip vienas iš probleminių komitetų prie Lenkijos Mokslų Akademijos Prezidiumo. Susideda iš 38 narių, skiriamų Lenkijos Mokslų Akademijos Pirmininko ketverių metų kadencijai. Pusę Tarybos narių sudaro kalbininkai, kitą pusę – kitų mokslo šakų: fizikos, informatikos, medicinos ir kt. bei tokių gyvenimo sričių, kaip literatūra, teatras, žurnalistika, atstovai. 1999 m. Lenkų kalbos įstatymu jai pripažintas įstatymų kuriamosios ir patariamosios institucijos statusas lenkų kalbos vartojimo klausimais bei nubrėžtos Tarybos teisės ir pareigos. Pagal šį Įstatymą Taryba:

- kas antrus metus pateikia Seimui ir Senatui informaciją apie tai, kaip laikomasi įstatymo dėl lenkų kalbos;
- valdžios teikimu ar savo iniciatyva nuostatų forma išreiškia nuomonę dėl lenkų kalbos vartojimo visuomeninėje veikloje ir apyvartoje bei
- nustato lenkų kalbos ortografijos ir interpunkcijos taisykles;
- be to, visos valstybinės ir visuomeninės institucijos, draugijos, susivienijimai, mokyklos, taip pat ir gamintojai, importuotojai bei prekių ar paslaugų distributoriai gali kreiptis prašydami nuomonės lenkų kalbos vartojimo klausimais.

Gdyby Ojczyzną był
język i mowa

albinės mažumos

Kalbinės mažumos sudaro ne daugiau kaip 3-4% visų Lenkijos Respublikos piliečių. Didžiausias sudaro vokiečių, baltarusių, ukrainų, lietuvių, kašubų, čekų ir slovakų kalbų vartotojai. Kaip rodo lentelė, tomis kalbomis kalbančių žmonių skaičius skiriasi pačių mažumų organizacijų ir 2002 m. visuotinio gyventojų surašymo duomenimis.

Didžiausių tautinių ir etninių mažumų bei regioninės kalbos vartotojų skaičiai

Kalba	Vartotojų skaičius tūkstančiais mažumų organizacijų nuomone	Vartotojų skaičius tūkstančiais 2002 m. Visuotinio gyventojų surašymo duomenimis
vokiečių	300	147
baltarusių	240	48
ukrainų	220	34
kašubų	53	5
lietuvių	25	6
slovakų	25	2
čekų	3	3

Pagal 2005 m. Tautinių mažumų bei regioninės kalbos įstatymą pripažįstamos 9 tautinės mažumos (baltarusių, čekų, lietuvių, vokiečių, armėnų, rusų, slovakų, ukrainų ir žydų), 4 etninės mažumos (karaimų, lemų, čigonų ir totorių) bei bendruomenė, vartojanti kašubų kalbą, pripažintą regionine kalba. Žmonių, sudarančių tas mažumas, skaičius įvairuoja nuo keliasdešimties (karaimų mažuma) iki daugiau kaip šimto tūkstančių (vokiečių mažuma).

Valstybinės valdžios organai įstatymo įpareigoti remti veiklą, siekiančią išlaikyti ir ugdyti mažumų kalbas ir regioninę kalbą.

Wiernie służyłem polskiemu językowi

Mokyklos, kuriose mokoma tautinių bei etninių mažumų kalbomis ir regionine kalba (2005 m.)

Kalbos	Pradinės mokyklos		Gimnazijos		Bendrojo lavinimo licėjai	
	mokyklos	mokiniai	mokyklos	mokiniai	mokyklos	mokiniai
Iš viso	553	32 768	197	14 252	14	1563
Baltarusių	23	1766	13	1029	2	827
Graikų	1	21	-	-	-	-
Idiš	1	59	-	-	-	-
Kašubų	71	3640	17	614	2	170
Lietuvių	12	409	4	196	1	74
Lemkų	21	212	10	90	1	13
Vokiečių	256	24 025	75	11 391	1	121
Čigonų	74	856	19	91	-	-
Slovakų	6	197	3	71	-	-
Ukrainų	88	1583	56	770	7	358

Pagal: Mały rocznik statystyczny Polski 2005, Warszawa 2005, p. 229.

Klaszczą kleszcze
na deszczu

žsienio kalbų mokėjimas

Pagal “Europeans and their Languages” (Eurobarometer 243, išleistas 2006 m. vasarį) Lenkijos gyventojų mokėjimas bent vienos užsienio kalbos konversacijos lygiu yra artimas Europos vidurkiui ir sudaro apie 55%. Tačiau tokio lygio dviejų kalbų mokėjimą 2001 m. deklaravo jau tik 12% lenkų. Daugiausia tada buvo nurodoma rusų (23%), anglų (16%), vokiečių (14%) ir prancūzų (2%) kalba. Paskirų kalbų mokėjimas sparčiai kinta pastaraisiais metais: anglų kalbos mokėjimo lygis auga mažėjant rusų kalbos mokėjimui.

Lenkijos Viešosios nuomonės tyrinėjimo centro (OBOP) duomenimis aiškiai skiriasi trys kartos: mokanti bent vieną užsienio kalbą nurodė daugiau nei pusė jauniausios kartos apklaustųjų (14-31 metų), vidurinės kartos (35-54 metų) – apie 2/5, vyresnės kartos (vyresni nei 54 metų) – 1/4. Užsienio kalbos mokėjimas susijęs ir su išsilavinimo lygiu, materialine padėtimi, gyvenamąja vieta: turintys aukštąjį išsilavinimą ir gyvenantys miestuose vadybininkai visuotinai moka mažiausiai vieną užsienio kalbą.

kalbų politika

Lenkijos kalbų politikoje galima skirti tris kryptis: politiką lenkų kalbos atžvilgiu, Lenkijos piliečių kitų gimtųjų kalbų atžvilgiu ir užsienio kalbų mokymo atžvilgiu.

Lenkijos politikos tikslai ir sritys lenkų kalbos – kuri yra daugumos lenkų gimtoji kalba ir Lenkijos Respublikos valstybinė kalba, yra taipogi visų jos piliečių bendra vertybė – atžvilgiu apibrėžti Lenkų kalbos įstatymo. Jį priėmė Lenkijos parlamentas – kaip rašoma šio įstatymo preambulėje –

- turėdamas omenyje tai, kad lenkų kalba yra pagrindinis tautinio tapatumo elementas ir tautos kultūros vertybė,
- turėdamas omenyje istorinę patirtį, kai aneksavusių ar okupavusių valstybių kova su lenkų kalba buvo nutautinimo įrankiu,
- suprasdamas būtinybę saugoti tautinį tapatumą globalizacijos sąlygomis,
- suprasdamas, kad lenkų kultūra yra indėlis į bendros, kultūriškai įvairialypės Europos kūrimą, o tos kultūros išsaugojimas ir jos ugdymas galimas tik saugant lenkų kalbą.

C

Daj ać ja pobruszę a ty poczywaj

Sios prielaidos nustato tokias pareigas:

- rūpintis visuotinai vartojamos kalbos kokybe ir ugdyti jos vartotojų kalbinius sugebėjimus bei sudaryti sąlygas kalbos kaip bendravimo priemonės visose gyvenimo srityse raidai,
- skleisti žinias apie ją ir apie jos vaidmenį kultūroje,
- ugdyti pagarbą regionalizmams bei tarmėms ir stabdyti jų nykimą,
- propaguoti lenkų kalbą pasaulyje,
- remti lenkų kalbos mokymą savo valstybėje ir užsienyje.

Sutinkamai su politika Lenkijos piliečių kitų gimtųjų kalbų atžvilgiu valstybiniai valdžios organai įpareigoti stiprinti dialogą tarp kultūrų, ir ypač remti veiklą, skiriamą saugoti ir ugdyti tautinių ir etninių mažumų kalbas bei regioninę kalbą. Turėdama omenyje šiuos klausimus, Lenkijos valstybė garantuoja teisę:

- laisvai vartoti mažumų kalbas privačiame ir viešajame bendravime,
- skleisti informaciją ir keistis ja mažumos kalba bei
- mokytis mažumos kalbos ar mokyti mažumos kalba.

Padažnėjus ir suintensyvėjus tarptautiniams ryšiams tarp institucijų ir privačių asmenų bei spartėjant politiniam, ekonominiam ir kultūriniam tarptautiniam bendradarbiavimui Europoje ir pasaulyje, valstybė remia užsienio kalbų mokymą visų pakopų mokyklose ir suaugusių žmonių mokyme. Dėl to nuolat mažėja amžiaus riba, nuo kurios pradedama mokyti pirma vienos, o vėliau dviejų užsienio kalbų. Mažiausiai vienos užsienio kalbos mokėjimas yra įstatymo nustatyta būtina sąlyga priimant į darbą valstybinėje administracijoje.

* Paskutiniame viršelio puslapyje pateikta citata reiškia:

**„Te visos tautos žino, kad lenkai šneka savąja kalba,
ne žąsų”**

„Mikołaj Rej (1505-1569)

Centrinės ir regioninės kalbinės institucijos

Svarbiausiomis šalies institucijomis, kurias pagal įstatymus ar sutinkamai su savo statutu domisi kalbinio bendravimo Lenkijoje kokybe, gali būti laikomos:

Rada Języka Polskiego przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk

(Lenkų kalbos taryba prie Lenkijos Mokslų Akademijos Prezidiumo)

ul. Nowy Świat 72, PL 00-330 Warszawa, tel./faks +48 22 657 28 89 www.rjp.pl e-mail: rjp@rjp.pl

Państwowa Komisja Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego

(Lenkų kalbos kaip užsienio mokėjimo patvirtinimo valstybinė komisija)

ul. Smolna 13, PL 00-370 Warszawa, tel.: + 48 22 827 94 10; faks: + 48 22 826 28 23

www.buwiwm.edu.pl/certyfikacja e-mail: certyfikacja@buwiwm.edu.pl

Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego (Lenkų kalbos mylėtojų draugija)

al. Mickiewicza 31, PL 31-120 Kraków, tel. + 48 12 632 63 58

www.jezyk-polski.pl e-mail: artur.czesak@wp.pl

Towarzystwo Kultury Języka (Kalbos kultūros draugija)

ul. Krakowskie Przedmieście 26/28, PL 00-927 Warszawa, tel./faks + 48 22 552 24 00

www.tkj.uw.edu.pl e-mail: j.porayski-pomsta@uw.edu.pl

Pagrindinė Lenkijos institucija, užsiimanti dabartinės lenkų kalbos tyrinėjimais ir jos istorija, yra

Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk

(Lenkijos Mokslų Akademijos Lenkų kalbos institutas)

al. Mickiewicza 31, PL 31-120 Kraków, tel./fax: +48 12 632 87 13

www.ijp-pan.krakow.pl; e-mail: IreneuszB@poczta.ijp-pan.krakow.pl

Lenkų kalbą intensyviai tyrinėja ir šie Lenkijos universitetų padaliniai:

Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu w Białymstoku

(Bialystoko universiteto Lenkų filologijos institutas)

pl. Uniwersytecki 1, PL 15-420 Białystok, tel. +48 85 745 74 46; tel./faks: +48 85 745 74 78

<http://hum.uwb.edu.pl> e-mail: filolog@hum.uwb.edu.pl

Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

(Bydgoščės Kazimiero Didžiojo universiteto Lenkų filologijos institutas)

ul. Jagiellońska 11, PL 85-067 Bydgoszcz, tel. +48 52 322 98 39; +48 52 322 16 38; +48 52 321 31 80

<http://ukw.edu.pl/uczelnia/strona.php?id=1> e-mail: wydzhum@hum.ukw.edu.pl

Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Gdańskiego

(Gdanskio universiteto Lenkų filologijos institutas)

ul. Wita Stwosza 55, PL 80-952 Gdańsk 5, tel. +48 58 523 21 00; faks: +48 58 341 16 66

www.fh.ug.gda.pl

Wydział Filologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

(Katovicų Silezijos universiteto Filologijos fakultetas)

pl. Sejmu Śląskiego 1, PL 40-032 Katowice, tel. +48 32 256 24 02, +48 32 256 24 22

<http://venus.fil.us.edu.pl/>

Instytut Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego

(Krokvos Jogailaičių universiteto Polonistikos institutas)

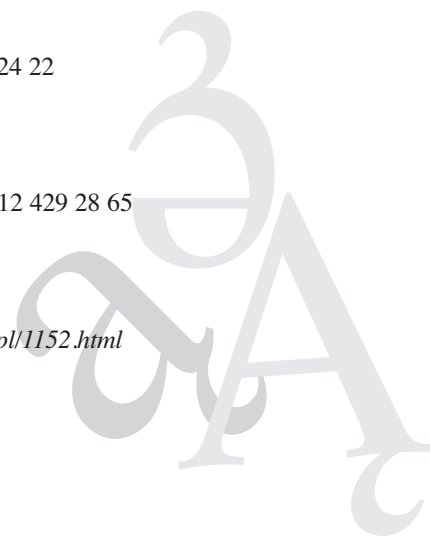
ul. Gołębia 16, PL 31-007 Kraków, tel. +48 12 422 05 54, 663 13 34; faks: +48 12 429 28 65

www.polonistyka.uj.edu.pl e-mail: wpuj@polonistyka.uj.edu.pl

Instytut Filologii Polskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego

(Liublino Katalikiškojo universiteto Lenkų filologijos institutas)

Al. Racławickie 14, PL 20-950 Lublin, tel. +48 81 445 43 20 www.kul.lublin.pl/1152.html

but
buta
butowi
butem
bucie
buty
butów
butom
butami
butach

Wydział Humanistyczny Uniwersytetu im. Marii Skłodowskiej-Curie w Lublinie

(Liublino Marijos Sklodovskos-Curie universiteto Humanitarinis fakultetas)

pl. Marii Curie-Skłodowskiej 4, PL 20-031 Lublin

www.umcs.lublin.pl/index.html?akcja=str&id=169&lang=1

Wydział Filologiczny Uniwersytetu Łódzkiego (Łodzės universiteto Filologijos fakultetas)

ul. Kościuszki nr 65, PL 90-514 Łódź, tel. +48 42 665 52 53; faks: +48 42 665 52 54

www.filolog.uni.lodz.pl e-mail: filolog@uni.lodz.pl

Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie

(Olštyno Varmijos-Mazūrų universiteto Humanitarinis fakultetas)

ul. Kurta Obitza 1, PL 10-725 Olsztyn <http://human.uwm.edu.pl/>

Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Opolskiego

(Opolės universiteto Lenkų filologijos institutas)

pl. Kopernika 11, PL 45-040 Opole, tel. + 48 77 54 16 003; faks: +48 77 54 16002

www.pol.uni.opole.pl e-mail: filpol@uni.opole.pl

Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Collegium Maius (Poznanės Adomo Mickevičiaus universiteto Lenkų ir klasikinės filologijos fakultetas)

ul. Fredry 10, PL 61-701 Poznań, tel. +48 61 829 46 92-94; faks: +48 61 829 36 41

www.amu.edu.pl/index.php?linkid=1966

Wydział Filologiczny Uniwersytetu Rzeszowskiego (Žešovo universiteto Filologijos fakultetas)

al. Rejtana 16 B, PL 35-959 Rzeszów, tel. +48 17 872 12 05, +48 17 872 12 06;

faks: +48 17 872 12 86 www.univ.rzeszow.pl/wydzial_filologii.php e-mail: dziefil@univ.rzeszow.pl

Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Szczecińskiego

(Ščecino universiteto Lenkų filologijos institutas)

al. Piastów 40b, PL 71-065 Szczecin, tel. +48 91 444 27 13; tel./faks: +48 91 444 27 12

www.us.szcz.pl/hum_ifp e-mail: dorlew@univ.szczecin.pl

Wydział Filologiczny Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

(Torunės Mikalojaus Koperniko universiteto Filologijos fakultetas)

ul. Fosa Staromiejska 3, PL 87-100 Toruń, tel. +48 56 611-35-10; tel./faks: +48 56 622-66-59

www.fil.umk.pl

Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego (Varšuvos universiteto Polonistikos fakultetas)

ul. Krakowskie Przedmieście 26/28, PL 00-927 Warszawa, tel. +48 22 55 20 428 www.polon.uw.edu.pl

Wydział Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego

w Warszawie (Varšuvos Kardinolo Stefano Vyšinskio universiteto Humanitarinių mokslų fakultetas)

ul. Dewajtis 5, PL 01-815 Warszawa, tel. +48 22 561 89 03

www.wnh.uksw.edu.pl e-mail: polonistyka@uksw.edu.pl

Wydział Filologiczny Uniwersytetu Wrocławskiego (Vroclavo universiteto Filologijos fakultetas)

pl. Biskupa Nankiera 15, PL 50-140 Wrocław

tel. +48 71 343 30 29, +48 71 375 22 25, +48 71 375 25 13; faks: +48 71 343 30 29

www.wfil.uni.wroc.pl/

Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Zielonogórskiego

(Zelona Guros universiteto Humanitarinis fakultetas)

al. Wojska Polskiego 69, PL 65-762 Zielona Góra, tel. + 48 68 328 32 38; faks: + 48 68 328 32 79

www.wh.uz.zgora.pl e-mail: dziekanat@wh.uz.zgora.pl

On 22 February 2005 the Senate of the Republic of Poland passed a special resolution, thus making 2006 the Year of the Polish Language. Recognizing the fact that the Polish language is the fundamental element of Polish national identity and that it is one of the nation's greatest treasures, the Senate expressed the view that this special year would create favourable conditions for showing the enormous wealth and diversity of the Polish language, from the standard language to regional and rural dialects. In the Senate's opinion, as a result of Poland's accession to the European Union, responsibility for the Polish language has taken on a new, international dimension. Since Polish has become an official language of the European Union, not only is it necessary to promote and preserve its use in Poland, but also to promote knowledge about the Polish language and encourage people to learn Polish abroad.

Many seminars, conferences and congresses — both national and international — have taken place during the Year of the Polish Language. There have also been many competitions for oratory talent and recitation contests, as well as quizzes about the Polish language, and many other events, including countrywide public spelling competitions.

The Council for the Polish Language was invited to act as one of the Year's coordinating bodies. It also took under its wing several projects put forward by various institutions, aimed at popularising knowledge about the Polish language and promoting a healthy enthusiasm for it. One of these projects was the publication of this booklet about the Polish language, now and in the past, in the 20 official languages of the European Union.

The aim of this booklet is to popularize knowledge about the Polish language and to contribute to the flow of information about European languages and the sociolinguistic situation in EU countries, thus promoting the development of a plurilingual Europe with a rich linguistic heritage and one in which the inhabitants would have a certain ability to communicate in several languages, including the Polish language, which would comprise an integral part of this European diversity.

Prof. Andrzej Markowski
Chairman of the Council for the Polish Language.

Warsaw, December 2006

Aby język giętki powiedział wszystko,
co pomyśli głowa

Daj, ać ja pobrus
wiedział wszystko
mojej pięknej ojc
nieńskim rumieńc

A niechaj narodowie
wždy postronni znają,
Iż Polacy nie gęsi,
iż swój język mają

by język giętki p
Polacy nie gęsi, i